bu sayıda / Siyaset-Ötesi Bir Çağda Liberalizmi Eleştirmek

28 Şubat kararları ile başlayan postmodern darbe sürecinde Türkiye'deki siyaset kurumunun tahribi çeşitli kesimlerce çok değişik açılardan defalarca eleştirildi. Darbenin doğrudan hedefi olarak siyasal İslâm'ın ve İslâmcıların seçilmesine karşın siyaset kurumunun ve kamusal alanın, işlevleri dolayısıyla siyaset harici olmaları gereken/beklenen unsurlar tarafından tahribine rıza göstermeyen değişik ideolojilerden görüş sahipleri de vardı. Postmodern darbe sürecinde "egemen"in insan hak ve özgürlüklerini, hukuk devletini, demokrasiyi kaale almadan (ya da bütün bu kavramların Türkiye'de kaale alınmaya gerek duyulmayan bir "anlam ve önem"e, dolayısıyla "içeriğe" sahip olmaları yüzünden) kamusal alandan etkin siyasallığı temsil eden bir siyasal hareketi ve dolayısıyla siyasetin bütün imkanlarını dışlamaya, gayrımeşru ilan ve addetmeye çalışmasına karşı verilen önemli tepkilerden biri de "liberal tepki"ydi.

1980'lerin bilhassa ikinci yarısından itibaren son derece şiddetli esen Özalizm fırtınasının bütün kazanımlarına karşı girişilmiş bu medyatik darbenin aynı medya içerisinde yer alan bazı liberal yazarları İslâmcıların yanında yer almaya itmesi nasıl yorumlanmalı? Buradaki farklılaşmaya yol açan tercih doğrudan liberal yazarların kendi tercihleri miydi yoksa bu farklılaşmanın köklerinde devletin tarihsel refleksleri ile toplumsallığın beklentileri arasında yaşanan ayrışmanın yeni bir görünümü mü yatmaktaydı? Ya da 28 Şubat deneyimi sadece İslâmcılara ve onların hedeflediği varsayılan toplumsal beklentilerin bertaraf edilmesine mi yönelmişti? Özalizmin bütün kazanımlarını yok eden bu süreç, çelişkili bir biçimde de olsa neo-liberalizmi de tasfiye etmemişse bu onları bir şekilde şimdilik esirgediği anlamına mı gelir? 1980'lerin İslâmcılık ve Özalizm yumağında neoliberalizmin örgüleyici etkisi neydi? Bu sorulara nasıl cevap verilirse verilsin, bizatihi bu soruların telaffuz edilmesini zorunlu kılan vasat ve tabii ki sonuç, liberallerin en azından Türkiye'de siyasetin gelişebilmek için tazammun ettiği ve sayesinde cisimleştiği bir çatışmayı doğru okudukları anlamına gelmemekte midir? Bu durum, dünyadaki anlamı ne olursa olsun,

kısmen de olsa liberalizmin Türkiye için muhtemel bir özgürleştirici siyasetin mümkün ufuklarından biri olarak belirdiğinin bir işareti sayılmasını gerekli kılmaz mı?

Liberalizme tanınabilecek bütün bu bilişsel ve tarihsel imtiyazlara karşın yukarıdaki sorulara yol açan okuma tarzının hem siyasetin ve siyasallığın hem de liberalizmin doğasını yanlış kavramaktan kaynaklanan bir okuma tarzı olduğunu rahatlıkla iddia edebilmemizi sağlayan ve bizi bu iddiamızda haklı kılabilecek bir analiz tarzı bulunabilir: Doğrudur, ister liberalizm olsun isterse başka bir siyasal ideoloji, bütün ideolojiler otoriteryan bir ortamda bu ortama karşı toplumsal yönelimler bakımından son derece özgürleşimci imalara sahiptirler. Onlar ait oldukları toplumda bu türden ima ve yönelimleri temsil etme kabiliyetlerini geliştirdikçe başarıya ulaşırlar. Otoriter ya da "totaliter" toplumlarda otoriteryanizme ya da totalitarizme karşı iktidar ideolojisi dışındaki hemen hemen bütün ideolojiler en azından bazı toplum kesimleri tarafından kabullenilmek ve kendilerine ait bir projeyi hayata geçirmek istiyorlarsa bu tür bir iddiaya sahip olmak zorundadırlar. Bu noktada (neo) liberalizmin diğer ideolojiler bakımından bir avantajının ve/veya dezavantajının olmadığını belirtmek gerekir. Siyasal anlamda liberalizmin odağında yer alan bireysel özgürlüklerin ve hukuk devleti normlarının geliştirilmesi kaygısı her zaman "özgürlük"ün yegane teminatı olmayabilir. Her şeyden önce evrensel değerler adına da olsa "özgür ol!" diye *emretmenin* paradoksal yapısı ortadadır. En azından peşinen totaliter olduğunu kabul ettiğimiz kimi toplumlarda temel meselenin salt bir "özgürleşim" meselesi olmadığını da ayrıca vurgulamak gerekir. Özgürleşimi siyasallaşmanın meta-anlatısı olarak merkeze yerleştirmek kısmen doğru kabul edilebilir. Ancak, bu kabul, özgürlüğün temel bir insani değer olarak merkezlendiği bir vasatta bir anlama sahiptir. Başka bir değerin, sözgelimi "adalet" metaforunun "özgürlük" metaforundan daha değerli sayıldığı ve baskın olduğu toplumlarda siyasallığın anlamının tepeden tırnağa değişeceği aşikardır. "Postmodernist burjuva liberalizminin" ve Kuzey Atlantik plütokrasilerinin yılmaz savunucusu Rorty'nin belirttiği gibi bu tür "kalın" kelimelerin içeriklerini hangi "ince" kelimelerle aydınlattığımız burada önem kazanır. Diğer yandan, hangi toplumların totaliter hangi toplumların özgür sayılacağı noktasında da bir anlaşmazlığın var olduğunu, olacağını pekala düşünebiliriz. Bu düşünüm sonunda, pekala "totaliter" ve "özgür" gibi kavramların da baştan sona belli bir ideolojik içerikle doldurulduğu ya da doldurulabileceği görülecektir. Gerçi, liberaller, "liberalizm"in bir ideoloji olmadığı, en azından diğer ideolojiler *gibi* bir ideoloji olmadığı noktasında ısrar edeceklerdir. Onlara göre, liberalizm kamusal tartışmanın dayanmak zorunda olduğu evrensel değerleri savunan, bunlara riayet edilmesini şart koşan bir anlayış ve tavır alıştır çoğu kez (sözgeli-

mi, Habermas vb. kuramcıların "Müzakereci Demokrasi" kavramsallaştırmaları bu tür bir evrensellik arayışının baskın olduğu bir teorik çerçevede işlersellik kazanırlar). Liberalizmin birbirinden farklı ve hatta bazen birbirine zıt görüşler içeren bir tarihe sahip oluşu bunun en somut kanıtıdır. Liberaller, gerçekliğin tüketilemeyecek olumsallıklarına açık olmanın erdemine inanmakla kendilerini tarif etmeye meyyaldirler. Fakat, hangi ideoloji böylesi bir iddiadan vazgeçebilir ki? Gerçekliğin tamamını ve/veya bir kısmını açıkladığını iddia etmeyen bir siyasal yaklaşım mümkün müdür? Böyle bir iddiaya sahip olmadan kamusal bir tartışmaya, bu tartışmanın etkin bir tarafı ve katılımcısı olarak nasıl dahil olunabilir ki? Böylesi bir iddiaya sahip olmamak siyasallığın bütün imkan ve içerimlerinin, yani var olması muhtemel bütün diğer siyasal seçeneklerin ortadan kalktığı ya da zoraki kaldırıldığı bir uğrakta mümkündür. Bu, aynı zamanda, böyle bir iddiasızlığa, niçin ancak iktidar ideolojilerinin sahip olduğu hususunu da açıklar. Böyle bir iddiasızlık mümkündür, çünkü bu tür bir iddiasızlık çok büyük bir iddiadır. Bütün iddiasız görünümlerin altında yatan bu büyük iddia, ancak iktidar ideolojileri kendi tarihsellik ve olumsallıklarının izlerini silerek tarihdışılaşmaya, kendilerini kamusal tartışmanın gerçekleştirilebilmesi için gerekli kurucu değerler silsilesi biçiminde sabitlemeye, böylelikle "doğallaştırmaya" çalışarak, yani bir anlamda kendilerini "insanlığın ezeli ve ebedi gerçekliği" olarak sunmaya ve bunu kabul ettirmeye başladıkları bir evrede mümkün hale gelir. Bundan daha iyi bir dünya yoktur. Francis Fukuyama'nın "tarihin sonu" tezinin liberalizmin nihai zafer kutlaması olduğunu hatırlarsak hemen hemen bütün iktidar stratejilerinin niçin retorik düzeyde kendilerini ve düşmanlarını/rakiplerini bir "siyasal geleceksizliğe" mahkum etmek zorunda kaldıklarını da kavrayabiliriz. Elbette, bütün ideolojileri siyasal düzeyde iktidar ideolojileri ve muhalif ideolojiler olarak tasnif etmenin ve özgürleşim sorunsalı ve siyasallığın oluşumsal yapısı bakımından ilk grubu zemmedip ikincileri yüceltmenin zihni rahatlatıcı, konformist ve biçimsel bir tarafı olduğu söylenebilir. Ayrıca, siyasal pozisyon alışları bakımından bir ideolojik söylem ile diğeri arasında nihai kertede bir özsel fark gözetmemek bu ideolojilerden hangisini seçeceğimize ve kabul edilebilir bulacağımıza dair bir kriter sorununa yol açmaz mı?

Modern siyasetin "kamp" metaforu etrafında yeniden okunabileceğini savunan yazısında Nuh Yılmaz bu sorunlara şiddetin eleştirisi zemininde bir cevap bulmaya çalışırken "liberal aldatmaca"yı teşhir etmektedir. Liberal aldatmaca, modern dünyayı ve modern siyaset anlayışlarını mümkün kılan ilk kurucu edimde saklı kalan "şiddet"i sürekli unutur görünmektedir. Siyasetin doğasını belirlemede bu "şiddet"in hukuk oluşturucu ve hukuk koruyucu özellik ve kurumlarının karar verilemez nitelikleri üzerin-

deki ısrarıyla Yılmaz'ın yazısı küresel kapitalizmin koruyucu zırhının "insan hakları, hukukun üstünlüğü" vb. kavramları suistimal ederken tecessüm ettirdiği ikiyüzlülüğe dikkatlerimizi çeker.

Bu ikiyüzlülük sorunu söz konusu ideolojik biçimselliğin içeriğini doldururken, siyasallığın her cismanileşme momentinde dikkat edilmesi gereken bazı sınırlar ve sarp geçitler olduğunu ihsas eder. Bu sınırların ya da sorunların sadece liberalizmle kayıtlı olmadığını görmek bu noktada önem kazanmaya başlar. Belki de liberalizm "ikiyüzlülüğü" dolayısıyla değil, siyaseti *siyasallık sonrası* bir vasatta bir yönetim tekniğine ve prosedürel bir sürece indirgemekle eleştirilebilir bu sebeple. Siyaset-ötesi bir toplumu oluşturmaya, biçimlemeye yöneldiği andan itibaren liberalizm de o bildik iktidar stratejilerinin teknik ve propagandist bir uzantısı olmaktan öteye geçemez. Siyasal hesapların artlarında herhangi bir bakiye ve/veya "açık" bırakmaksızın kapandığını düşünmenin yanıltıcı olduğu da bu vesileyle yeniden fark edilebilir. Özellikle 11 Eylül saldırılarıyla dünya çapında içine girdiğimiz siyasal süreç, hiçbir kurucu edimin kendi kararsızlık/karar ikilemine ve bu ikilemin kurucu edim dolayısıyla ortaya çıkan siyasal yapılarda oluşturduğu çatlağa bir çözüm sunamayacağını yeniden gözlemlemek bakımından önemliydi. Küresel kapitalizmin ve Amerikan *lifestyle*'lıyla birlikte Amerikan liberalizminin bu saldırılar dolayısıyla yaşadığı ve bütün bir dünyayı kendisiyle birlikte yaşamaya zorladığı kabus bu tür bir siyasal çatlağın daha da fazla genişlemesine katkıda bulundu. 11 Eylül saldırıları sözünü ettiğimiz kurucu edimlerin bir örneği olarak bu açıdan da değerlendirilmelidir.

Tekrar liberalizm ve İslâm(cılık) sorununa dönelim. tezkire'nin bu sayısındaki yazısında Nuray Mert, 28 Şubat sürecinde Türkiye'deki neo-liberaller ile İslâmcılar arasındaki yakınlaşmanın eleştirisini yaparken neo-liberallerin "küresel kapitalizm"e dizdikleri övgüleri hesaba katmamız noktasında bizi uyarır. İslâmcıların liberalizm eleştirisini kişiler bazında ele almasının yanlışlığını vurgular. Gerçekten de Türkiye'deki otoriter rejimin yanlışlarını teşhis ve teşhir ederken herhangi bir ayrılığa düşmeyen bu iki siyasal yaklaşımın (doğrusunu söylemek gerekirse, Türkiye'deki hemen her ideoloji sahibi –resmi ideoloji savunucuları dahil- Türkiye'nin önemli bir "sorun" yaşadığında hemfikirdir; fakat bu soruna bulunacak çözümler bakımından bir "anlaşmazlık" mevcuttur) 11 Eylül olaylarından sonra girdikleri tartışmada İslâmcıların –önemli ölçüde 11 Eylül saldırılarıyla birlikte psikolojik ve siyasal açıdan terörize edilmelerinin dolaysız bir sonucu olarak- tartışma meselelerini kişiselleştirmeleri onların önemli bir siyasal kusuru olarak lanse edilebilir; ancak, yine de, vurgulanması gereken bir şey daha vardır ki Müslümanlar hem kapitalizmi hem de onun siyasal-felsefi zırhı olarak şimdilerde yeniden görünürleşen liberalizmi ne sosyalist

yaklaşımlara ne de bizatihi liberallerin ve kapitalistlerin tanımlamalarına, eleştirilerine ve yargılarına bakarak ve güvenerek ele almaya mecbur ve mahkumdurlar. Bilhassa Marksizm-sonrası sosyalistlerin liberalizmin Carl Schmitt'çi eleştirisine bel bağlayarak yönelttikleri bazı eleştiriler kısmen yerinde olmakla birlikte *yeterli* değildir. Öncelikle sol bir siyasetin olabilirliği Marksizm-sonrası bir vasat için Marksist kapitalizm ve liberalizm eleştirisinin ve bu eleştirinin tazammun ettiği terminolojinin epey sorunlu olduğunu görmeye dayalıdır. Sol siyasetin liberalizme yönelik eleştirileri bir türlü *homo faber*in anlam dünyasından öteye geçememektedir ve bu bakımdan muhtemel bir sol siyaset, aynı kavramsal düzlemi paylaştığı burjuva liberalizmine bu düzlemde bağlılığını bir biçimde sürdürmek zorunda kalacaktır. Yasin Aktay liberalizmi eleştirebilme salahiyetine ulaşabilecek bir söylemin dikkat etmesi gereken sınır ve eşikleri belirlediği yazısında, meseleyi Türkiye ve dünya ölçeğinde yeniden yorumlamamıza imkan tanıyan bir analiz sunar. Aktay, özellikle, liberalizmin Türkiye'de ifade ettiklerini yorumlarken dikkatli olmamızı önermektedir.

İslâmcıların liberalizme yönelttikleri eleştirilerin niçin "kişisellikleri" aşamadığını da bu vesileyle yeniden tartışmak gerekmektedir. İslâmcıların liberalleşmeye olumsuz bir anlam yüklemeleri onların kendi grup *asabiye*lerini yitirme ihtimaline karşı almaya çalıştıkları bir tedbir olarak düşünülebilir. Bu sadece *siyasal* bir mesele değildir. İslâmcılar açısından onların şimdiye dek karşılaştıkları hemen her mesele onların hayat alanından ayrı ele alınamayacak bir muhtevayı haiz olmuştur. Küresel kapitalizmin kültürleri tekdüzeleştirici etkileri bir yana, doğrudan Müslüman toplumların varoluş şartlarını ortadan kaldırmaya dönük teşebbüsler, "çağdaş Müslüman öznelliğinin" ifade formlarını da kendi içinde eritmeye çalışmakta, onlara, bir kültürel melezlik formu içerisine girmeleri mukabilinde bir hayat hakkı bağışlayarak teskin edilecekleri bir dünyayı vaat etmektedir. Buna karşın, Müslümanlar, gerek kendi özgün kişiselliklerine ve öznelliklerine halel getirecek bir takım kozmopolit ve tutarsız biçimlenişlere, gerekse söz konusu kişisellikleri ve öznellikleri taş(ra)laştırmaya ve donuklaştırmaya çabalayan sözümona muhafazakar "miras muhafızları"na karşı verdikleri "hakikate şahitlik ve örneklik etme" mücadelesinin ağır sorumluluğunu yüklenmek zorunda kalmışlardır. Gerçekten bu ağır bir sorumluluktur, bir çok Müslüman bu tür bir sorumluluğun getirmesi muhtemel tehlikelere karşı donanımsızdır. Ayrıca, onlar kendilerini yok sayarak, daha da kötüsü "yokluklarını" garanti altına almak amacıyla oluşturulmuş bir toplumsal ve siyasal çerçeve içinde yaşamaya zorlanmışlardır. Kapitalizmin, bütün büyük dünya dinlerinin şiddetle kınadığı ve lanetlediği murabahaya dayalı bir ekonomik sistem oluşu ve bu sebeple Müslümanların asla ve kat'a kapitalizmi aklamak gibi bir yanlışa düşmemeleri gerektiği ortadadır.

Fakat, yukarıda da vurguladığımız gibi, Müslümanların liberalizmi böylesi bir ekonomik ve siyasal çerçeve içinde yer alıp tartışma, kapitalizmin bu gösterişli zırhını parçalarken bu zırhı döven ustanın (*homo faber*in) alet ve edevatına bel bağlama gibi bir lüksleri yoktur ve olamaz da. S. Sayyid'in dosyamızda yer alan yazısında da sarahaten vurguladığı üzere bize gerekli olanın ne olduğunu biliyoruz: "Kendi geleceğimiz hakkında kendi geleneğimiz içerisinden yaptığımız sohbet, bizim için tarihimizle veya nereye gitmekte olduğumuzla çok az ilgisi olan bir tarzın adımlarını takip etmeye çalışmaktan çok daha iyidir. Bu adımları izlemeye devam ettiğimiz takdirde her zaman bir adım geride olacağız demektir. Biz Müslümanlar olarak geleceğimiz hakkında kendi geleneğimiz içerisinden sohbet etmeye başlamalı ve bu sohbetin sadece geçmiş hakkında değil gelecek hakkında da olduğunu görmeliyiz". İşin en ilginç yanı, bu sohbete ihtiyaç duyanların kendilerini geleneğin içerisinde mumyalaştırmayı tercih eden sözümona muhafazakar "miras muhafızları" olmayı tercih etmeleridir. Onlar bugünün insanı olmaktan çok geçmişin hayalleriyle avunmayı yeğlemektedirler. Derin hermenötik bir bakışla onların ne yaparlarsa yapsınlar bugünün bir insanı olmaktan kurtulamayacaklarını söyleyebiliriz. Fakat, unutmanın hermenötiği de onların "unutkanlıklarının" derinliğini kulaçlamamıza imkan tanıyacaktır. Çağdaş Müslüman öznelliği bu unutkanlık denizinin boğucu dalgalarından kurtuldukça hem şimdinin, hem geçmişin, hem de geleceğin işaretlerini daha serinkanlı bir biçimde okumamıza imkan tanıyacaktır.

Türkiye'de siyasal bir imkan olarak görünen liberalizmin dünyada halklara sunduğu zulüm ve acı elbette Türkiye'deki liberalleri de baş etmekte zorlanacakları bir paradoksla baş başa bırakmıştır. Onlar "evrensel değerlerin" göz boyayıcılığına aldanan ve bu değerleri entelektüel piyasada allayıp pullayarak pazarlayan birer şarlatan konumuna düşmeye razı olacaklar mıdır; yoksa, bu durumun aksine, dünya üzerindeki bütün güç ve hegemonya mücadelesinin farklı öznelliklerin temsil ettiği tikel değerlerin kendilerini "evrensel değerler" olarak kabul ettirme, kendi anlatılarını "insanlığın evrensel anlatısı" mertebesine yükseltme çabası içerisine gömülü olduğunu görmeye dayanabilecekler midir?

Esasen bir anlatının değeri onun gerçekten çığır açan bir "eylemin hikayesi" olmasında yatar genellikle. Türkiye'de İslâmcılık(lar) ile liberaller arasında yaşanan tartışma bu zaviyeden ele alınabilir. Elbette, liberaller, bu sayıda kendisiyle yaptığımız söyleşide Mustafa Erdoğan'ın da sarahaten vurguladığı gibi Türkiye'de halen tutarlı bir felsefi-siyasal konumu teşkil ediyor görünmemektedirler. tezkire'nin dosya sayfalarında bu konuyla ilgili olarak yeterince tartışma bulabileceksiniz. Hatem Ete, yazısında siyasallığın çatışmacı ve uzlaştırıcı teoriler içerisinde nasıl ele alındığını inceleyerek liberal uzlaşımcılığın bir eleştirisini Habermas'ın görüşleri üzerin-

den yapmaya çalışmaktadır. Türkiye'de liberal düşünce ile birlikte sık sık anılan "Evrensel İnsan Hakları" deyimlemesine yönelik iki çözümlemeye de dosyamızda yer verdik. Bu çözümlemelerin ilkinde yazarlarımızdan Cemalettin Haşimi bu deyimlemede yer eden üç kelimeyi de içerdikleri paradokslar açısından eleştirmektedir. Cem Duran'ın yazısında da "İnsan Hakları"nın liberal yorumunun tarihsel bir tasvirini bulacaksınız. Murat Çemrek, bu sayıya arşivci titizliğiyle yazdığı yazıyla "İslâmcılık ve liberalizm" tartışmasının medyaya yansıyan boyutlarını sergiledi. Gündem sayfalarımızda yer alan bu yazının da dosya konumuzla birlikte değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

Gündem sayfalarımızda son zamanlarda Türkiye'de önemli bir güvenlik sorunu olarak tartışılan "misyonerlik faaliyetleri"ne Şinasi Gündüz konuyu vuzuha kavuşturan bir bakış açısı getirmektedir. B. Hesse ile S. Sayyid'in "11 Eylül", Ahmet Yıldız'ın "Türk Demokrasisinin Temel Fay Hattı" ve Işık Yanar'ın Filistin'deki çatışmalar etrafında Yeni Dünya Düzeni'nin çöküşü ile ilgili yazıları da tezkire'nin teori ile gündem arasında işleyen mekiğinin frekansını kuvvetlendirecek metinler olarak algılanmalıdır. Değini/Eleştiri sayfalarındaki yazı Gazali'nin Türkçe'ye "Felsefenin Temel İlkeleri" adıyla çevrilmiş olan Mekasıd el- Felasife metni etrafında oluşan kimi spekülasyon ve tartışmalara mütercim dostumuz Cemaleddin Erdemci'nin cevap hakkını kullanmasına fırsat tanıma arzumuzdan dolayı yer almaktadır. "Felsefi mirasımız"ın günlük gazete yazılarıyla tartışılamayacak bir ağırlığa sahip olduğunu da bu vesileyle dile getirmiş olalım. Bu açıdan, tezkire, bu tartışmalar için de entelektüel bir platform olma özelliğini sürdürecektir.

Bir sonraki sayımızda görüşmek umuduyla Allah'a emanet olun.

tezkire